

מתפס על הנפיש

שיקוי השמאנים מדרום אמריקה, "איאווסקה", עשה עלייה. יוצאים ליער, לוגמים במעגל וחווים הזיות ותובנות מרגשות. בצד האפל נמצאת רשימת מאושפזים שלקו בהתקף פסיכוטי. למרות האזהרות החריפות, הנהירה אל הסם בעיצומה ← צאלה קוטלר

ט

ה מתחיל בהזמנה בעל־פה, מאחד המכרים. מי שאומר "כן" מוצא הודעה בתיבת הדואר האלקטרוני, שכוללת רק תאריך ומספר סלולרי. השלב הבא הוא נסיעה ארוכה בשבילי עפר בשעות הדמדומים, ביער בצפון הארץ. בסוף השביל עומד מבנה מבודד, שסביבו חבורה מגוונת של אנשים הממתינה בתערוכת של פחד וציפייה. רובם צעירים באמצע שנות העשרים, ולפעמים יש ביניהם גם הורים עם תינוק, או אנשים קצת יותר מבוגרים. הטקס מתחיל והם נכנסים אל המבנה, מתיישבים במעגל ומציצים בבקבוק המכיל נוזל חום, דמוי תה, שניצב במרכז המעגל. המנחה ממלא כוסות זכוכית קטנות, המשמשות בדרך כלל לשתיית קפה שחור, בנוזל הבוצי והתוסס שבבקבוק, ומזמין את אחד הנוכחים לקום ללגימה קטנה מהכוס. לאחר הלגימה חוזר המשתתף למקומו במעגל, מנסה להאפיל על הטעם המר בעזרת צימוק או שניים, והבא בתור קם אחריו בדממה. למרות הכמויות המרדודות שנלגמות בכל סבב שתייה במעגל, השיקוי העכור ממהר להטביע את חותמו על יושבי המעגל, ולמשך שעות ארוכות. אחד מנגן בגיטרה כשמולו צעירה ששרה בקול נמוך; אחרת עוקבת בדריכות מהופנטת אחר המנגינה ואינה פוצה את פיה; צעיר נוסף שוכב על מזרן ובוהה בתקרה. בשלב מסוים הוא מתגלגל הצדה ומקיא את נשמתו לפח פלסטיק, שנמצא שם מהסיבה הזו בדיוק. כשמישהו מהנוכחים

מימין: טקס שתיית איאווסקה בברזיל. באיור למעלה: שני הצמחים שמהם נרקח השיקוי. לגימה קטנה מכוס הזכוכית

צילומים: ויז'ואל

נ

**"נכנסתי
ליערות
סבוכים, טסתי
דרך ישימון
החלל החיצון.
פתאום נראה
היה שאני
על ספינת
חלל. היצורים
שהטיסו
אותה טלטלו
את איבריהם
הדקיקים
והארוכים
לעזמתי
בברכה"**

איורים: גיל ג'יבלי

הסם משמש לתקשור עם עולם הרוחות. הכרתי בחור מקומי שהתגעגע לסכא שלו וביקש לשתות את השיקוי כדי לפגוש אותו. הם מאמינים שהנשמה יוצאת מהגוף לעולם הרוחות וכך זה מתאפשר. שימוש אחר שעושים בו הוא למטרות דיאגנוזה. זאת הייתה גם הסיבה שבגללה ניסיתי את השיקוי בפעם הראשונה: הייתה לי רגל נפוחה מאוד ושתינו כדי שהשמן יאבחן מדוע. הדיאגנוזה שלו הייתה שנמלה אדומה עקצה אותי, דבר הגיוני משום שכמה ימים לפני כן דרכתי על קן נמלים. אמנם השמן לא ידע זאת, אך אני לא מייחס זאת לשיקוי; אני מדען וקשה לי להאמין ביכולות מיסטיות. מה שכן, הוא ריפא לי את הרגל בשימוש בעלי צמח הזייתי אחר בתור קומפרסים, והנפחות ירדה.

"שימוש אחר הוא כששמן רוצה לחנוך חניך. אז הם שותים יחדיו את השיקוי, ולפי האמונה הנשמות שלהם יוצאות מהגוף והשמן יכול ללמד את החניך על דרכיה של אלת היער, בה הם מאמינים". בולוטין מדגיש כי "התנסותי פעמיים מתוך כבוד לשמן שאיתו עבדתי על המחקר, אבל אני אנטי לשימוש בכל צמח הזייתי שהוא. חבל על המוח – הרי ברור שיכול להיגרם נזק".

המשתמשים בישראל רואים את הדברים אחרת. האיאווסקה, הם רוצים להאמין, רחוק מלהיות סם מסיבות מהנה ומשחרר. להיפך: הוא גורם למשתמש להתכנס אל תוך עצמו, לראות את המציאות אחרת ולהוות, כשתחת

סדר טקסי הטיהור. כשהם חוזרים לארץ הם משחזרים את הטקסים בני עשר ו-12 השעות, הפעם מול המירון ונוף הכינרת במקום האמונס ויערות הגשם. מאות אנשים לכל הפחות כבר התנסו באיאווסקה, והמעגל מתרחב ככל שהשמועה מתפשטת. משתתפים רבים מתעקשים שחיייהם השתנו בעקבות ההתנסות, ועוצמת החוויה מחזירה אותם אל הריטואל בכל כמה חודשים.

לא מערבבים תה עם מים

מה יש בשיקוי ההזיות האינדיאני? המשקה מורכב משני צמחים, המופיעים באיור למעלה. הראשון הוא איאווסקה, כשם השיקוי, סוג של גפן המכונה בדרום אמריקה "המטפס של הנפש". השני הוא השיח "שקרונה", המכיל את החומר הפסיכואקטיבי DMT שמופיע ברשימת הסמים המסוכנים. הצמחים אינם גדלים בסמיכות, אין בהם חומרים דומים, ולצריכתו של אחד מהם אין כמעט השפעה. בעת הבישול המשותף מתחבר ה-DMT לחומר שנמצא באיאווסקה, המאט את פעולתם של אנזימים מסוימים בגוף האחראים על פירוק ה-DMT, והשילוב ביניהם יוצר את השפעת השיקוי.

דנדן בולוטין, אתנו-בוטנאי שעשה עבודת מאסטר על צמחי מרפא באמונס, מספר: "התנסותי פעמיים באיאווסקה עם השמן שעבדתי איתו באותה תקופה, ונכחתי בלמעלה מעשרה טקסים. על פי האמונה המקומית

מרגיש שההשפעה מתעמעמת, הוא מזמין לגימה נוספת מהמנחה.

עד שעת הזריחה מתפוגגת השפעת המשקה, והמשתתפים חותמים את הטקס בשיר. הם מגיחים מהמבנה, מתבוננים בזריחה, מחליפים חוויות ומסכימים כי האיאווסקה הוא מתנה שחיברה אותם אל נכחי תודעתם בדרך שלא הכירו. על הסיכון שבנטילת הסם, או על המשתמשים שסבלו בעקבות הטקס מהתקפים פסיכויים ושנוקקו לאשפוז, לא שמענו מהם.

מדובר בטקס שתיית איאווסקה (Ayahuasca), טקס שמאני אינדיאני המתקיים בדרום אמריקה זה אלפי שנים. באדיבותם של תרמילים ישראלים שבנו ארצה, הוא עשה עלייה, כשהוא רוכב על הפופולריות הגואה של התרבות האינדיאנית בישראל. רוב המשתתפים באירוע, כך נדמה, מגיעים ליצר מתוך שכנוע שיזכו בהארה רוחנית; אחרים סתם באים לתפוס ראש. הרשויות, שמורגלות לשמוע על סמים חדשים באיחור עצום, בקושי שמעו על האיאווסקה. לכן אין אכיפה, ולכן הוא גם קל להשגה.

המסתורין המיסטיים האופפים את האיאווסקה מושכים צעירים מערביים, בהם ישראלים רבים, אל ריכוזי האינדיאנים בדרום אמריקה. הם לומדים משמאנים מקומיים את רזי הכנת השיקוי, אוספים את ה"שירונים" המחולקים בתחילת הטקס, ומשננים את

בניון השעון: הצמח בטבע, הבישול, השיקוי וטקס שתייה בברזיל. יבלברג: איאוסקה הוא כמו פטיש של חמישה קילוגרמים שמרסק את המוח הרצינולי

צעירים, רובם אחרי שירות צבאי מלא ובגרות מלאה, שיצאו לטיול בדרום אמריקה, אומר פריש, "שם הם התנסו במיני קטטונים כמו סן פררו, ובשביל הרפרטואר גם באיאוסקה. יש גם קבוצה של משתמשים שנפגעו פסיכוטית מהשימוש פה בארץ. כולם צרכו את זה במסגרת טקס, ולא לבר, וזה לא משנה כלום: פסיכוזה היא פסיכוזה".

ירון יבלברג הגיע לכפר איזון כדי לראיין צעירים במסגרת עבודת מאסטר שכתב על שמאניזם. "צריך להבין", הוא אומר, "בקהילות הילידים בברזיל אנשים נבחרים לעסוק בטקסים אלה כבר מגיל שנה, אז הם לוקחים את הטיפה הראשונה שלהם. הם גם מפורשים מהחיים הרגילים ועוברים טקסי חניכה. כשצעירים ישראלים מטיילים, הם פוגשים את האנשים הללו כשהם בני 30 ואחרי חיים שלמים של הכנה לטקסים. מה שקורה כאן, בישראל, זה שמישהו שהתנסה בכמה טקסים בברזיל, ויש לו עיניים עמוקות וכריזמה, מתחיל להעביר טקסים בעצמו. הוא לוקח אחריות עצומה על המשתתפים, ולא תמיד יכול לשים לב למישהי עם עיניים מצועפות שיושבת בצד, וחודש אחרי זה 'תתהפך'. במצבים קשים כאלה, הילידים בברזיל יודעים בדיוק איזה חלק של הצמח לתת כדי לצמצם נזקים; בארץ אין לאנשים מושג. "זה ממש מכעים אותי. איאוסקה הוא כמו פטיש של חמישה קילוגרמים שמרסק את המוח הרצינולי לחתיכות. העולם הרגיל נשבר, האמיתות מרסקות, האגו האישי מודעזע. אלה חוויות מטלטלות, ורק מי שמוכן להתמודד עם זה ירע איך לעבד את התובנות".

לפי ההתרשמות של יבלברג, "בארץ יש כאלה המגיעים לטקסים רק בשביל להתמסל. בעיניי, אלה שמגיעים רק בשביל לתפוס ראש ולהתחיל עם בחורה הם מתאבדים פוטנציאלית. ההכנה לכפית עליהם באופן מלאכותי, והחזרה משם מאוד בעייתית. לעומתם, אנשים השותים כדי להתפתח רוחנית צריכים לזכור שצמחי המרפא הם רק כלי, ושיש המון טכניקות אחרות להתפתחות רוחנית. זוהי המסקנה שאליה הגיע אפילו קרלוס קסטנדה אחרי שחקר את השמאניזם".

גם בולוטין מתנגד לטקסים שנערכים בישראל: "יש מקומות בדרום אמריקה שבהם עושים ממש הצגה לתיירים וקורסים מוזרוים של שמאניזם, שבסופם התיירים מקבלים שם חדש, ואז הם מגיעים לארץ ושותים את השיקוי. גם לא ברור איזה צמח בדיוק מגיע לארץ ואילו חומרים מוסיפים לו. "אני חושב שזה לא היה נורא כל כך, אם זה לא היה עולה לי כסף. הרי בסוף אני, משלם המסים, משלם על אלו שנפגעים מהשימוש. מי שרוצה באמת ללמוד תרבות מסוימת, שילך לחיות איתה זמן מה. להכיר אותה ורק אז להתנסות. השימוש שעושים המקומיים בצמח הוא למטרות מסוימות, ולא כדי להתמסל. שמעתי כבר על חברה ששתו את זה בארץ ושכבו יום וחצי על ערסל. אני חושב שאם הם מחפשים חוויות אמיתיות, אז שיטפסו על הרים, שיעברו בעוטף עזה או יצאו לטייל באמזונס".

zkotler@live.com

כ

ירון יבלברג: "מישהו שהתנסה בברזיל, ויש לו עיניים עמוקות וכריזמה, מתחיל להעביר טקסים בישראל. מישהו יושבת בצד וחודש אחר כך 'תתהפך'"

מתקיים טיהור שדים ורוחות, מוטיב מרכזי בשמאניזם: המנחה עובר עם קערת גזלים מעשנים, ומניף אותה מעל ראשי המשתתפים. אש, עשן, נוצות, פרחים וקריסטלים משמשים אותו לסירוגין בגירוש השדים. אחר כך שותים. תחילה בזהירות, לפי התור בסבב כמתואר בפתיחת הכתבה. לאחר מכן "הבר נפתח", ומי שחש שברצונו כוסית נוספת, מבקש מהמנחה ומקבל. כשמתחילים כאבי הבטן וההקאות יוצאים המשתתפים להתרוקן בחוץ. המוזיקה היא השלב הבא. אף שאין מדובר בסם חברתי, המשתתפים מנגנים ושרים בספרדית שירים על טבע והרמוניה. "הייתי קשוב למוזיקה ככל שלב", מספר המשתתף, "היא השאירה אותי מקושר למציאות המוכרת ועזרה לי להתמודד".

המנוסים שבמשתתפים יזמרו אל תוך הבוקר; לחדשים זה הרבה יותר קשה. הם בוהים בחלל, עוצמים עיניים אך לא מצליחים להירדם, מתרכזים לדקות ארוכות בקריסטל מנצנץ, וממשיכים לחפש מנוח. אגב, מחזיר ההשתתפות בטקס כזה הוא כ-300 שקל. איך בכלל מגיע הסם לישראל? לדברי מארגן של טקסים כאלה, "יש בעולם המון אתרי אינטרנט שבהם ניתן לקנות את צמחי האיאוסקה. מזמינים את הצמחים בצורתם היבשה, ורוקחים אותם בבית. אין שום בעיה חוקית עם אף אחד משני הצמחים, כך שאפשר אפילו לקבל אותם בדואר". לגבי הבישול, הוא אומר ש"יש בארץ הרבה אנשים שיוצרים איך לבשל אותו".

בשביל להתמסל

חובבי האיאוסקה טוענים שהסם אינו ממכר ונטול תופעות מסוכנות. הטענה הזאת אינה נכונה. עמרי פריש, מנהל "כפר איזון" בשרות ים המטפל בנפגעי סמים, פוגש בשנים האחרונות יותר נפגעי פסיכוזה שנגרמה מהשיקוי האינדיאני. "רוב האנשים שנפגעו פסיכוטית מאיאוסקה ושיטפילתי בהם הם חברה

השפעת הסם הוא יכול לפגוש את תודעתו "באופן הנקי ביותר, נטול מסכות וחופשי מעכבות". וכך, מספרים משתתפים, "נהוג להגיע לטקסי איאוסקה עם שאלה שרוצים לשאול". חלק מההשפעה אינה מתפוגגת בסוף הטקס, ונמשכת שבוע – לפעמים אפילו חודש. "ביום שאחרי הטקס יש הרגשה כאילו נכנסת למוסך ועברת אוברול", מסכם אחד מחובבי הבקבוק.

וישנן ההויות, כפי שתיאר אותן העיתונאי הניו יורקי דניאל פינצ'בק בספרו על האיאוסקה, "לפתוח את הראש"; "מראות התקבצו בראשי – קלושים, מקוטעים, מהבהבים. נכנסתי ליערות סבוכים, טסתי דרך ישימון החלל החיצון. תמונות נוצרו והתפרקו במהירות גבוהה. צורות גיאומטריות הופיעו ונעלמו. ראיתי צורות מתעקמות שהחלו להידמות לצינורות או לזרועות תמנון. פתאום נראה היה שאני על ספינת חלל. היצורים שהטיסו את הספינה טלטלו את איבריהם הדקיקים והארוכים לעומתי בכריכה. הם נראו כמו צמחים, ונענעו את גבעוליהם ואת תפרחותיהם כדי להראות לי את הקומדיה של עולמם האחר".

כצד הגשמי יותר, השפעת המשקה על הגוף עולה להיות קיצונית ומתבטאת לפעמים בהקאות ובכאבי בטן – מה שמשתתפי הטקס רואים כאקט של טיהור ממשענים נפשיים. "צריך להתמסר גם להקאות, לא לפחד מהבחילה", מסבירים כמה מהם, וממליצים לשמור בימים שלפני הטקס על דיאטה מסוימת ולהתנזר מיחסי מין. לגרסה הישראלית של הטקס יש כללים ברורים. רוב המשתתפים לובשים לבן, ומי שיכול מצטייד בכלי נגינה. לאחר שמתיישבים במעגל מסביר המנחה מה צפוי בעשר השעות הבאות. הוא מציע לשמור על נשימות קצובות, להימנע משתיית מים (כי "האיאוסקה אוהבת להיות לבר"), להימנע ממגע גופני או משיחות בטלות. עוד הוא מבקש לא לעזוב את מקום המפגש ומעגל השירה. אחרי ההסבר פותח המנחה בתפילה, ולאחריה

יש גם כחול לבן/ בנגב יש צמחים בעלי השפעות דומות

בערבה ובנגב צומח שיח המכיל חומרים דומים מאוד לאלה של האיאוסקה: השבר הלבן. במפתיע או שלא, הוא משמש בפולקלור הבדואי בטקסי גירוש שדים ורוחות. נסים קריספיל, אנתרופולוג המתמחה בצמחי מרפא ופולקלור בדואי, נכח במהלך מחקר שערך בטקס גירוש שדים שכזה: "המטופל יושב במרכז מעגל השיח המקומי שורף את השבר הלבן ועושה בו שימוש כקטורת. על-פי האמונה ריחו מגרש שדים. הטקס מלווה בנגינה על תוף ענק ומצלתיים, בזמן שהשיח מאיים על השד כדי שיצא. כששומעים מתוך גופו של המטופל קול זה הסימן שהשיח הצליח. המטופל הרבה פעמים מתעלף, וזקוק אחרי הטיפול למנוחה ארוכה". השבר הלבן מתואר במגדירי צמחים כבעל חומרים נרקוטיים, אולם קריספיל אומר כי הבדואים אינם עושים בו שימוש שכזה.